

ВІТАЛІСТИЧНІ ВИТОКИ СУЧАСНОЇ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ І КОМПЛЕМЕНТАРНОЇ МЕДИЦИНИ

Комплементарну й альтернативну медицину (СAM-медицину) засновано на вірі в деяку особливу життєву енергію в організмі, а також у предметах і явищах, які в загальноприйнятому сенсі не вважають живими. Цю незбагненну для прояснення через фізичні чи хімічні фактори й недоступну простому механічному впливу силу [2] покладено в основі життєвого принципу віталістичних теорій. Особливо потужно філософські витoki СAM-медицини унаочнюють СAM-практики Сходу. Як приклад можна назвати цигун (компоненту традиційної китайської медицини, яка суміщає в собі рух, медитацію і контрольоване дихання й має на меті упорядкувати потік крові і потік ці); рейкі (терапія, відповідно до якої спеціаліст намагається передати пацієнту частину вселенської енергії на відстані чи через покладання рук, мета – зміцнення духу, а разом із ним і тіла) і лікувальний дотик (терапія, за якої спеціаліст водить руками над тілом пацієнта, намагаючись за допомогою власної цілющої енергії виявити енергетичний дисбаланс і відновити здоров'я). За аналогією акупунктура знімає блокування потоків життєвої енергії в організмі, фен-шуй урівноважує і оптимізує життєві енергії в навколишньому світі через архітектуру і дизайн інтер'єру.

Європейські віталістичні медичні практики не мають такої потужної філософської основи, як східні. Зазвичай європейський віталізм пов'язують з Арістотелем. Він обґрунтовував наявність у всіх живих істот животворної душі (ентелехії тіла), суть – неподільної душевно-тілесної єдності. Арістотелівський світогляд (який також поділяли Гален і Парацельс) домінував у Європі до XVI століття. Дещо пізніше Б. Телезіо і Р. Декарт започаткували дуалістичний підхід до свідомості (душі) та тіла, акцентуючи увагу на їхній атрибутивній і функціональній відмінності. Надалі в історії західної філософії ці дві позиції співіснували, тією чи іншою мірою впливали на наукове середовище. Зокрема, віталістичні (холістичні) мотиви спостерігалися в певних школах фізіології в XIX – XX століттях, коли науковці припускали, що живе не може існувати без деякого життєвого начала, називаючи його *життєвою силою*, *ентелехією* або *атомами душі*. Водночас досить впливовою була й протилежна, така що жорстко заперечувала існування душі чи енергії вульгарно-матеріалістична традиція розуміння людського життя.

Вдало сутність віталістичного підходу в медицині прояснив один із засновників натуропатії Г. Ліндлар, який здоров'я пов'язував з нормальними й гармонійними вібраціями елементів і сил, що утворюють людську сутність на фізичному, розумовому, моральному і духовному планах існування. Звідси розуміння механізму зміцнення як процесу самоорганізації живих систем, а місії лікаря-натуропата як людини покликаної полегшувати й посилювати цей процес, усуваючи перешкоди на шляху здоров'я [1]. Якщо офіційна медицина

наполягає, що обов'язок лікаря – лікування пацієнта, то САМ-медицина пропонує дискурс самозцілення, коли лікар має лише спрямовувати людину на шляху від хвороби до здоров'я. В цьому ключі показовими є принципи, що визначають діяльність Американської асоціації лікарів-натуропатів. Серед них такі: визнання цілющої сили природи (*Vis Medicatrix Naturae*); ставлення до людини як до цілісності (*Tolle Totum*); спочаку не зашкодь (*Primum non Nocere*); визначати, лікувати причину, а не симптоми (*Tolle Causam*); профілактика і зміцнення здоров'я – найкращі ліки (*Preventir*); лікар є вчителем (*Docere*) [1].

Західний віталізм має певну специфіку. Деякі його різновиди постулюють існування певної енергії, або субстанції, яку неможливо виявити фізичними засобами, але якою можна маніпулювати за допомогою фізичних засобів, пігулок, харчових добавок, а також дотиків. Як порівняти його зі східним, він менше фокусується на містичному боці цього питання, фіксуєчись на зовнішніх маніпуляціях. Серед європейських віталістичних практик виокремимо такі: *магнетизм, харчові добавки і гомеопатія, підходи, пов'язані з дотиками* тощо [3].

1. *Магнетизм, або лікування магнітами*, розпочав відлік ще в 1770 роках, коли А. Месмер висунув свою теорію тваринного магнетизму. Магнетизмом він уважав дивні магнітні флюїди (енергію), які протікають крізь тіло людини і, якщо їх заблокувати, таке блокування може спричинити хвилювання душі і хворобу. Стверджувалося, що потоки флюїдів можна розблокувати за допомогою особливої церемонії з використанням намагнічених стрижнів. Хоча з часом цю концепцію було визнано хибною, її здатність до циклічного повернення вражає. Наприкінці ХХ і на початку ХХІ століття все ще були популярними магнітні браслети, туплі, матраци тощо. Усі ці носії енергії магніту проголошували панацеєю від багатьох хвороб, зокрема пов'язаних із серцево-судинною, опорно-руховою та іншими системами людського організму. Попри це, варто відділяти зерно від половини. З діагностичною метою в сучасній медичній практиці повсюдно застосовується МРТ (магнітно-резонансна томографія), томографічний метод дослідження внутрішніх органів і тканин з використанням фізичного явища ядерного магнітного резонансу. Крім цього, доведено ефективність одного із видів магнітної терапії для лікування депресії. Ідеться про циклічну транскраніальну магнітну стимуляцію (ТМС). Її механізм полягає у впливі на певні ділянки мозку сильними короткими магнітними імпульсами: кілька хвилин на день протягом кількох тижнів, що допомагає людині вийти із цього хворобливого стану.

2. *Харчові добавки і гомеопатія* також перебувають поза сферою впливу доказової медицини. Управління, що регулюють нагляд за медикаментами і продуктами харчування, не мають прямого впливу на біологічно активні добавки (БАДи), оскільки в інструкціях до них немає прямих медичних показань до їхнього застосування. Загалом майже така сама ситуація простежується у випадку гомеопатії, яка має показання, але не має протипоказань до застосування.

Щодо гомеопатії, то її традиція ґрунтується на холистичній за своєю сутністю давньогрецькій гуморальній теорії, згідно з якою всі хвороби виникають через порушення рівноваги між чотирма основними

флюїдами (кров, флегма, чорна жовч, жовта жовч). Ці речовини організму передбачалося урівноважувати шляхом впливу на симптоми «протилежним», наприклад, знімати підвищену температуру тіла за допомогою кровопускання. Гомеопатія виникла як опозиція до цього варварського підходу. Натомість німецький лікар С. Ганеман запропонував впливати на симптоми «подібним» за допомогою гомеопатії. Його “закон безмежно малих доз” стверджував: що більше ми розчиняємо ліки, то ефективнішими вони стають. Наприклад, лікуючи отруєння миш'яком потрібно розчинити його крупинку сто разів, щоб у розчині зовсім не залишилося отрути, і напоїти пацієнта цією водою, у якій, на думку прибічників гомеопатії, залишається “слід”, “пам'ять” отрути, яка й має цілющий ефект. Концептуально, це та сама таємнича енергія, яка має зцілити людину. Гомеопатія неодноразово піддавалася серйозним науковим дослідженням. І хоча вона є більш гуманним методом, ніж кровопускання, немає жодних доказів, що вона ефективніша за плацебо. Так само не доведено ефективність застосування БАДів.

3. *Підходи, пов'язані із дотиками.* Значна кількість західних енергетичних практик пов'язана з дотиками. З-посеред них найбільш відомими є хіропрактика, рефлексотерапія, рейкі і метод цілющого дотику. *Хіропрактика, або мануальна терапія*, уперше як лікувальну методику задекларував у 1895 році Д. Палмер. Це підхід, спрямований на оздоровлення людини шляхом *мануального впливу на хребет і суглоби*. Механізм його дії випливає з того, що нібито так ліквідується защемлення нервів, яке заважає передачі нервових імпульсів і потокам внутрішньої інформації. На думку мануальних терапевтів, дисгармонія енергії і є причиною виникнення низки хвороб. Звідси й базовий метод їхньої профілактики і лікування – масаж хребта, відомий як мануальна терапія. Наразі незначна частина мануальних терапевтів акцентує увагу на віталістичних джерелах хіропрактики, поєднуючи її з масажем, процедурами акупунктури або акупресури, фізкультурою, правильним харчуванням тощо. У такий спосіб актуалізують такі інтегративні ефекти від цих процедур, як зняття спазму, ефект розслаблення чи тонізувальний ефект, психотерапевтичний ефект. Хоча мануальні терапевти й продовжують озвучувати тези щодо наявних підвивихів як причин хворобливого стану людини, доказова база цих тверджень – суто суб'єктивна і експериментально не підтверджена. Незважаючи на те, що хіропрактики дотримуються холистичного підходу до здоров'я людини, найчастіше до них звертаються через скарги на біль у попереку чи головний біль. Якщо в разі головного болю масаж хребта має знеболювальний ефект, у разі болю в попереку, як стверджує доказова медицина, найвірогідніше відбувається плацебо-імітація процедури.

Віталістичну основу має і інший відомий метод лікування дотиком – *рефлексотерапія*, заснована на масажі, який нібито гармонізує потік життєвої енергії. На відміну від хіропрактик, рефлексотерапія зосереджена на кистях рук і стопах. Цей метод у 1930 році запропонував Ю. Інґем, який обґрунтував ідею щодо узгодженого зв'язку кожного органа і частини тіла людини з відповідною точкою (або ділянкою) стоп чи кистей рук. Для прикладу, мозок представлений кінчиком великого пальця на носі, анус – нижньою частиною правої стопи, а плечі – ділянкою, розміщеною відразу за мізинцем на носі.

На думку рефлексотерапевтів, такі корелятивні зв'язки створюють поле можливостей для діагностики і подальшого лікування. Методом лікування є стимулювання притоку крові і поживних речовин, нервових імпульсів, а головне – життєвої енергії до хворого органу чи частини тіла, що з позицій доказової медицини сумнівно.

Аналогічна ситуація з *практикою цілющих дотиків*, запропонованою системою рейкі. Як і в попередніх прикладах, інструментом цілителя стають руки. Відмінність ж полягає в м'якості методики: терапевтичний ефект нібито досягається накладанням рук цілителя на пацієнта. Рейкі виникла й вдосконалювалася протягом усього ХХ століття. Авторство цієї методики належить японському бізнесмену М. Усуї, а алгоритм цілющих дотиків запропонувала доглядальниця Д. Кригер. Цей алгоритм передбачає серію із 12 особливих позицій рук, які накладаються на хворі ділянки тіла або підносяться над ним з метою відкриття каналу безмежного потоку цілющої енергії ці із Всесвіту до тіла пацієнта. За допомогою цих рухів майстер мовбито відновлює енергетичне поле пацієнта, а за умов відновлення людина набуває здатності до самозцілення і самовідновлення. Часто енергетичні засоби зцілення залучає до свого арсеналу психотерапія, яка апелює до енергії ці, енергетичних меридіанів і енергетичної блокади тощо. За допомогою різноманітних вправ: мисленневих, вербальних, тілесних – пропонується алгоритм розблокування і гармонізації енергії, тобто відновлення здоров'я. Визнані сучасною психологією є такі практики САМ-медицини: експозиція і десенсибілізація, що довели свою ефективність у лікуванні фобій і посттравматичного синдрому.

Отже, більшість методів європейської енергетичної (віталістичної) медицини ґрунтуються на релігійних, містичних і філософських ученнях, належних не лише європейській, а й східним (японській, китайській, індійській) культурам. Європейська віталістична медицина асимілювала досить потужний пласт східних методик, пристосувавши їх до західного культурно-антропологічного контексту. Усі ці методики є надзвичайно ефективними за своєю формою, вражають з позицій зовнішнього спостерігача. Але їхня дієвість найчастіше не витримує експериментальної перевірки. Натомість у разі застосування їх майже завжди спостерігають ефект плацебо. Попри це, окремі елементи цих методик мають лікувальний потенціал, що сприяє їхньому показанню до терапії тих чи тих хворобливих станів. Навіть за таких умов ці елементи не вважають частиною офіційної медицини. Їх не вивчають у вищих навчальних закладах як обов'язкові дисципліни, їх не заносять у клінічні протоколи, а те, чи використовуватиме лікар ці методи у своїй діяльності, зумовлене суто його особистим досвідом і переконаннями.

Література:

1. Coulter, Ian, Snider, Pamela and Neil, Amy. Vitalism—A Worldview Revisited: A Critique Of Vitalism And Its Implications For Integrative Medicine. 2019. – URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7217401/>.

2. Lipman, Timothy. The Response to Leibig's Vitalism. 1967. – URL: <https://philpapers.org/rec/LIPVAR/>.
3. National Center for Complimentary and Integrative Health. – URL: <https://www.nccih.nih.gov/>.

Манойло Н. Г.,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
notarmanoylo@gmail.com

ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ПРАВОВОЇ ФІЛОСОФІЇ: ПОГЛЯД НОТАРІУСА

Життя і здоров'я, честь і гідність, безпека і недоторканність людини в демократично-правових державах визначаються в якості головних соціальних цінностей. Оскільки людина є біосоціальною істотою, її суспільне становище безпосередньо залежить від того, настільки ці декларовані конституційні норми знаходять своє підтвердження в практичній діяльності всіх державних інститутів.

Крім того, має суттєве й вирішальне значення той факт, яка з двох відомих освітньо-виховних максим домінує в суспільній свідомості загалом, свідомості державних людей зокрема. Йдеться про децю протилежні за спрямуванням судження. А саме: “в здоровому тілі здоровий дух” і “здоровий дух у здоровому тілі”. Перша значною мірою визначала спосіб життя в добу античності з властивим їй культом тіла; друга досить чітко була сформульована в добу Нової історії та Просвітництва і знайшла своє вираження у гаслі “знання – сила”.

Якщо брати історію людства з часу започаткування цілеспрямованої світо-пізнавальної діяльності людини, то можна відзначити децю різні підходи до вирішення проблеми цінностей загалом, людини зокрема.

Філософія від самого початку свого зародження оголосила людину мікрокосмом, подібним у своїй цілісній тілесності й водночас духовності макрокосму. Звідси її звернення до людини із закликом до самопізнання себе в якості співмірної й суголосної Космосу істоти. Це знайшло своє відображення в міфологічній картині світу, який наповнився людиноподібними істотами, що управляють ним. Звідси його тілесність для буденної свідомості, яка стала основою для тієї частини людей, які розвивали в собі дух пізнання та його основу – понятійне мислення як протилежність образно-асоціативному. Тому не випадково, що головною концепцією походження філософії є міфогенна як основа для прояву абстрактно-теоретичного рівня “мислення про мислення”, як визначив її Аристотель. Йдеться про уміння певної й досить незначної кількості людей проникати до внутрішньої основи світобудови, що є єдиною для всього універсального її розмаїття. Так відкривається не дихання тіла, а притаманний йому дух пізнання, він же нус, розум. Але відкривається тільки тим, хто докладляє до цього належних зусиль. Для масової свідомості здорове тіло приписувалось міфічним божествам як духам природи, а не її законам.